

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЯКОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНСЬКИХ БАНКАХ

На сучасному етапі розвитку українських банків корпоративне управління розглядається як фактор підвищення ефективності банківської діяльності. В зв'язку із актуалізацією питання впровадження міжнародних принципів корпоративного управління в банках постає необхідність проведення оцінки якості та результативності даних заходів.

В оцінці якості корпоративного управління найбільш прийнятними є інтегральні показники. Методика визначення рейтингових оцінок дозволяє комплексно проаналізувати усі елементи існуючої системи корпоративного управління в банках та диференціювати їх в залежності від рівня якості управління. У практиці набули поширення комерційні рейтинги корпоративного управління. Одними з найвідоміших на ринку СНГ є рейтинги Standard&Poor's, Brunswick UBS Warburg та «РІД-Експерт-РА». Однак використання даних рейтингів у наукових дослідженнях обмежується рядом умов, у тому числі їх непрозорістю для оцінки значень окремих показників підсумкового рейтингу та моделювання. У вітчизняній науці теоретико-методичним аспектам оцінки якості корпоративного управління присвячено праці Д.Леонова, Т.Момот, А.Педько та інших авторів. Проте, необхідно зазначити, що стосовно об'єкту дослідження – банківської установи в науковій літературі та в практиці комерційного рейтингування розробка окремої методики оцінки корпоративного управління не отримало належного вивчення.

Концепція та методика оцінки якості корпоративного управління повинно будуватися із урахуванням специфіки об'єкту дослідження та рівня розвитку інституційного середовища. Тому на даній основі необхідне теоретичне обґрунтування та розробка рекомендацій щодо визначення

складових рейтингової оцінки задля використання в аналізі українських банків.

При написанні даної статті автором поставлено завдання систематизувати та узагальнити існуючі підходи до оцінки якості корпоративного управління; розробити методику складання рейтингу корпоративного управління, що дозволить оцінити корпоративне управління в українських банках в контексті сучасних тенденцій розвитку.

Рейтингові оцінки корпоративного управління набуло поширення на початку 2000-х років у зв'язку із корпоративними банкрутствами та скандалами в США та розвинених країнах Європи. Внаслідок значних збитків та падіння довіри до ринку інвестиційні інвестори почали задаватися питанням, як добре менеджери компаній управляють ввіреним їм капіталом відповідно до їхніх інтересів. В США було прийнято Закон про боротьбі із корпоративним та бухгалтерським шахрайством (Sarbanes-Oxley Act). Найбільші фондові біржі підвищили вимоги до корпоративного управління публічних компаній у правилах лістингу. Дані події послужили поштовхом до розвитку комерційної рейтингової індустрії. Як відмічено [11, с.1], для компаній стало важливим ознайомитися із рейтинговими системами, що пропонуються агентствами, як ці рейтинги можуть бути використані інвесторами, як провести оцінку власної практики управління, щоб мати можливість адаптуватися до феномену рейтингування.

На українському ринку рейтинги корпоративного управління пропонуються агентствами Standard&Poor's та «Кредит-Рейтинг». Міжнародні агентства Moody's Investors Service та Fitch не пропонують окремі рейтинги корпоративного управління, але в розрахунку кредитних рейтингів використовують показники якості корпоративного управління як складовий елемент. У наукових дослідженнях також сформувалося низка методик рейтингування. Виходячи із доцільності застосування професійного та академічного досвіду, автором проведено аналіз та систематизовано існуючі підходи рейтингової оцінки корпоративного

управління. Серед чисельних комерційних організацій обрано ті, що працюють на ринках пострадянського простору (табл. 1).

На основі аналізу комерційних та дослідницьких рейтингів корпоративного управління автором зроблено наступні висновки. Комерційні рейтинги, опираючись на міжнародні стандарти корпоративного управління та професійний досвід, представляють повну комплексну оцінку внутрішньої організації корпоративного управління в компаніях та банках. Однак використання даних рейтингів ускладнено низкою проблем. По-перше, за наслідками поточної фінансової кризи діяльність міжнародних рейтингових агентств зазнала суттєвої критики. Агентства звинувачують у помилкових процедурах присвоєння кредитних рейтингів, що зумовило їх масовий перегляд у кризовий період, а також у низькому рівні відкритості методики оцінок [10]. Іншою проблемою є платна основа присвоєння рейтингів. Факт отримання платні за послуги від емітентів, а не користувачів, є приводом завищення рейтингів задля встановлення гарних відносин із клієнтами. Тому практика комерційного рейтингування розглядається багатьма науковцями як одна із причин світової фінансової кризи [13, с.67]. По-друге, на прикладі українського ринку використання комерційних рейтингів неможливе внаслідок низького попиту з сторони вітчизняних банків. Тому наукове дослідження на основі комерційних рейтингів щонайменш обмежено умовами непрозорості методик, питанням «незалежності» експертів та рейтингів від клієнтів, а також відсутності самих рейтингів, присвоєних банкам.

Розробка дослідницьких рейтингів необхідна задля виправлення недоліків комерційних рейтингів шляхом економетричного моделювання. Однак у науці до сьогодні не представлено єдиного алгоритму побудови рейтингу корпоративного управління. Різні автори розраховують власні рейтинги на основі правового законодавства та кодексів досліджуваних країн. Крім того, рейтинги, як правило, призначені тільки для компаній,

Таблиця 1

Компоненти рейтингів корпоративного управління

Урахування компонентів оцінки	Комерційні рейтинги					Дослідницькі рейтинги				
	Standard&Poor's, рейтинг GAMMA	Brunswick UBS Warburg	«РІД-Експерт-РА»	НРА «Кредит-Рейтинг»	Компоненти рейтингу Fitch Ratings	W.Drobetz та співавтори (Німеччина, 2004)	М.Хантакіс та співавтори (Греція, 2004)	Д.А.Леонов (2003)	I.Love, A.Rachinsky (Росія, Україна, 2006)	Т.В.Момот (Україна, 2006)
Права та вплив акціонерів	X	X	X	X		X	X	X	X	X
Структура власності	X	X		X	X					X
Слідування політиці корпоративного управління		X				X	X	X	X	
Наглядова рада	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Система винагород	X				X			X		
Аудит	X			X	X	X	X		X	X
Управління ризиками	X				X					
Реструктуризація, банкрутство		X								
Розкриття інформації	X	X	X	X		X	X	X	X	X
Корпоративна соціальна відповідальність			X				X			X

Складено за даними: [1; 4-9; 12; 14; 15]

чий акції котируються на фондових біржах, та не враховують специфіку банківської діяльності.

Необхідність розробки окремої методики оцінки якості корпоративного управління в аналізі українських банків зумовлено наступними умовами. За думкою експертів на науковців, рівень розвитку корпоративного управління у вітчизняних банках проходить початковий етап впровадження міжнародних та національних принципів і стандартів [2, с.13; 3, с.24]. На даному етапі для банків першочерговим завданням стоїть розкриття інформації про корпоративне управління. Тому, розробку методики доцільно проводити на основі критерію рівня інформаційної прозорості. Головним призначенням методики рейтингування є оцінка рівня якості з точки зору впровадження процедур відповідно до прийнятих стандартів.

Узагальнюючи існуючі підходи до оцінки корпоративного управління, автором пропонується власна методика складання рейтингу задля використання у аналізі українських банків (табл.2). Методика розроблена на основі наступних концептуальних характеристик:

1. Виходячи із об'єкту дослідження, формування критеріїв та показників будується на міжнародних принципах корпоративного управління для банківських установ, а також на національному банківському законодавстві, нормативних документах та рекомендаціях щодо корпоративного управління в банках регулюючих органів країни, що досліджується.
2. Аналітичну основу рейтингування складають критерії оцінки організації внутрішніх механізмів корпоративного управління. Щодо зовнішніх механізмів, зокрема рівень розвитку фондового ринку потребує аналізу як екзогенний мотивуючий (або стримуючий) фактор у порівняльній оцінці та ранжуванні банків за підсумковими рейтингами. Основними критеріями аналізу є: 1) політика корпоративного управління; 2) діяльність наглядової ради; 3) система контролю та управління ризиками; 4) прозорість та

Таблиця 2

Критерії та показники рейтингу корпоративного управління

Критерії та характеристика показників	Спосіб вимірювання
Політика корпоративного управління	
1. Наявність кодексу/політики корпоративного управління	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
2. Розкриття інформації про корпоративну структуру та структуру акціонерів, в тому числі повне та опосередковане володіння акціями, перехресне володіння, кінцевих контролюючих власників	Dummy змінна: повне розкриття – 1; 0,5 – часткове розкриття; відсутність даних – 0
3. Наявність корпоративного секретаря/відділу по роботі із акціонерами	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
4. Наявність положення про дивідендну політику/порядок розподілу прибутку	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
5. Наявність інших внутрішніх документів про корпоративну культуру та корпоративну соціальну відповідальність	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
Діяльність наглядової ради	
1. Склад наглядової ради (Коефіцієнт незалежності. Визначається як співвідношення кількості членів наглядової ради до загальної кількості членів ради та правління. Оптимальне значення 0,4 розраховано за емпіричними даними)	Dummy змінна: 1 – при коефіцієнті від 0,4 та вище ; 0 - при коефіцієнті менше 0,4
2. Наявність незалежних директорів	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
3. Залученість в управління (середня кількість засідань за 3 останні роки)	Dummy змінна: 1 – при кількості засідань від 4 і більше; 0 - при кількості засідань менше 4
4. Наявність комітету з питань управління ризиками наглядової ради	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
5. Наявність комітету аудиту наглядової ради	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
6. Наявність комітетів компенсацій/ номінацій наглядової ради	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
7. Наявність інших постійно діючих комітетів наглядової ради	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
8. Розкриття інформації про політику та форму винагород членів наглядової ради	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
Система контролю та управління ризикам	
1. Розміщення на інтернет-сайті банку фінансової звітності за МСФЗ	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
2. Наявність міжнародного зовнішнього аудиту (Ernst & Young, Deloitte, KPMG, або PricewaterhouseCoopers)	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
3. Наявність кредитних рейтингів міжнародних рейтингових агентств (Moody's, Standard & Poor's, Fitch Ratings)	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
Прозорість та розкриття інформації	
1. Наявність положення про інформаційну політику	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0
2. Наявність розділу та/або періодичної інформації на Інтернет-сайті банку для акціонерів	Dummy змінна: наявно – 1; відсутнє – 0

розкриття інформації.

3. Структура власності як визначальний механізм, що формує правила внутрішньої організації корпоративного управління, потребує виключення із розрахунку та окремого аналізу з точки зору впливу на рівень рейтингу. У розрахунку рейтингу включено показники розкриття інформації щодо структури акціонерів, контролюючих акціонерів, кінцевих власників за умови наявності номінальних утримувачів, опосередкованого та перехресного володіння.

4. Обов'язковим критерієм оцінки внутрішніх механізмів корпоративного управління є рівень розкриття інформації для користувачів – міноритарних інвесторів. Тому методика рейтингування складається з показників, що характеризують розкриття інформації за визначеними критеріями у відкритому доступі через Інтернет-сайти банків та регулюючих органів.

Базою формування системи показників рейтингу служать міжнародні та національні документи: «Посилення корпоративного управління банківських установ», Базельський комітет із банківського нагляду; «Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України», схвалені Постановою Правління НБУ від 28.03.2007р. № 98; Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затверджене Рішенням ДКЦПФР від 19.12.2006 р. № 1591. За змістом показники характеризують наявність офіційної інформації у відкритому доступі щодо організаційної структури та внутрішніх процедур корпоративного управління в банку. Інформаційними джерелами складання рейтингу є Інтернет-сайти, річні презентаційні, фінансові звіти банків, а також річна інформація банків як емітентів цінних паперів, що представлена у загальнодоступній базі даних ДКЦПФР. У підсумку рейтинг складається із 18 показників. Виходячи із змісту показників, для їх вимірювання та стандартизації оптимальним є використання dummy-змінних, що приймають значення від 0 до 1 в залежності від розкриття

факту впровадження процедури корпоративного управління. Значення 1 означає впровадження процедури у повній відповідності до прийнятих стандартів. Розрахунок інтегральної оцінки рейтингу проводиться шляхом підсумовування фактичних значень показників. Таким чином максимальне значення рейтингу корпоративного управління дорівнює 18. Рейтинг корпоративного управління, складений за даною методикою, призначений для порівняльного аналізу банків за ступенем впровадження стандартів корпоративного управління. Прозорість методики, максимальна формалізація показників та доступність інформаційної бази дозволяє використовувати рейтинг широкому колу заінтересованих осіб.

На рис. 1 представлено результати розрахунку рейтингу корпоративного управління (РКУ) 20 найбільших українських банків¹ за період 2008 року. Аналіз розрахунків доводить, що середній рівень якості

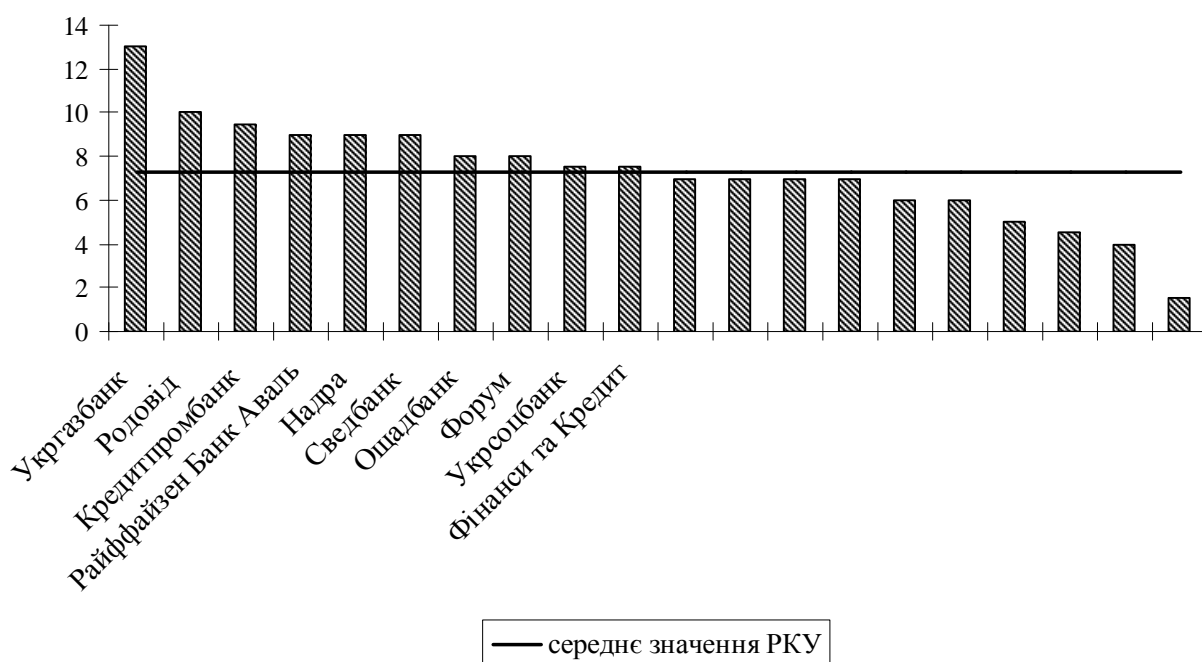

Рис 1. Рейтинг корпоративного управління 20 найбільших українських банків у 2008 році

¹ Банки відібрано за сумою загальних активів. У підсумку на кінець 2008 року на 20 найбільших банків приходилось 70,4% загальних активів банківської системи України.

корпоративного управління в банках невисокий та складає 7,23 (40,2% із максимального значення рейтингу). При цьому розподіл банків за фактичними оцінками рейтингу у більшості наближено до середнього значення. Отримані результати характеризують слабку заінтересованість банків у організаційних та управлінських змінах в зв'язку із впровадженням стандартів корпоративного управління. Поточна ситуація в банках ускладнена кризовими проблемами. Беручи до уваги довгостроковий ефект даних заходів, банкам, що планують залучення зовнішніх інвестицій, слід розраховувати свої позиції та репутацію як публічних інститутів із перспективою зростання попиту інвесторів до ринку.

Запропонована методика складання рейтингу корпоративного управління дозволяє представити якісні характеристики банківської практики корпоративного управління в репрезентативному кількісному показнику. Рейтинг корпоративного управління може бути використано для науково обґрунтованого аналізу: 1) поточного рівня та динаміки розвитку корпоративного управління в українських банках; 2) ефекту заходів щодо поліпшення якості корпоративного управління на інвестиційну привабливість банків; 3) взаємозв'язку корпоративного управління із ефективністю банківської діяльності. Крім того, інформаційна база та доступність розрахунку показників дозволяє використовувати дану методику безпосередньо усіма заінтересованими сторонами у оцінці та прийнятті управлінських рішень.

Список використаної літератури

1. Аналіз корпоративного управління [Електронний ресурс] / Brunswick UBS Warburg. – 2002. – 24 с. - Режим доступу: <http://www.corp-gov.ru/projects/rating.php3>.
2. Дослідження змін у корпоративному управлінні банківського сектора України [Електронний ресурс] / Міжнародна фінансова

- корпорація. – 2007. – 54 с. - Режим доступу: [http://www.ifc.org/ifcext/eca.nsf/AttachmentsByTitle/BankingCG_+Survey2007.pdf/\\$FILE/BankingCG_+Survey2007.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/eca.nsf/AttachmentsByTitle/BankingCG_+Survey2007.pdf/$FILE/BankingCG_+Survey2007.pdf).
3. Костюк О. Концептуальні засади розробки кодексів корпоративного управління в банках / Олександр Костюк // Вісник НБУ. – 2008. – листопад. – С. 24-27.
 4. Леонов Д. Індекс рівня корпоративного управління в Україні / Д. Леонов // Цінні папери України. – 2003. – № 11. – С. 73-86.
 5. Методологія присвоєння рейтингів банкам [Електронний ресурс] / Fitch Ratings. – 2008. – 15 с. – Режим доступу: <http://www.fitchratings.ru/media/methodology/banks/Bank%20Rating%20Methodology%20191108%20RUS.pdf>.
 6. Момот Т.В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження / Т.В.Момот. – Харків: ХНАМГ, 2006. – 380 с.
 7. Офіційний Інтернет-сайт РА «Експерт-РА» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.raexpert.ru/ratings/corporate/>.
 8. Офіційний Інтернет-сайт РА «Кредит-Рейтинг» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua/ru/about-rating/purpose/4626/>.
 9. Офіційний Інтернет-сайт Standard & Poor's [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.standardandpoors.ru/page.php?path=compgovlist>.
 10. Слесарук С. АБВГДейка. Спецпроект „Корпоративні фінанси” [Електронний ресурс] / Світлана Слесарук, Олена Шкарпова // Український діловий тижневик "Контракти". – 2008. - № 44. – С. 22. - Режим доступу: <http://kontrakty.com.ua/show/ukr/article/45/44200811161.html>.
 11. Drake D. S. (2002) Are You Ready For The Ratings Game? The Corporate Governance Rating Phenomenon [Електронний ресурс] / D.S. Drake // Georgeson Inc. – 2002. – October 24. – 7 p. – Режим доступу: <http://www.georgeson.com/usa/download/articles/ratingsgame.pdf>.

12. Drobetz W. The Determinants of the German Corporate Governance Rating [Электронный ресурс] / W.Drobetz, K.Gugler, S.Hirschvogel. – The European Financial Management Association. - Режим доступа: http://www.efmaefm.org/efma2005/papers/70-drobetz_paper.pdf.
13. The EEAG Report on the European Economy 2009 [Электронный ресурс] / European Economic Advisory Group at CESifo. - Munich, 2009. - Режим доступа: <http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/ifoHome/B-politik/70eeagreport/20PUBLEEAG2009>.
14. Love I. Corporate Governance, Ownership and Bank Performance in Emerging Markets: Evidence from Russia and Ukraine [Электронный ресурс] / I.Love, A.Rachinsky. - The World Bank. - Режим доступа: http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/Corporate_Governance_Ownership_and_Bank_Performance.pdf.
15. Xanthakis M. The Construction of a Corporate Governance Rating System for a Small Open Capital Market: Methodology and Applications in the Greek Market [Электронный ресурс] / M. Xanthakis, L.Tsipouri, L.Spanos. - Social Science Research Network. – Режим доступа: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=667623.